

Marcin Glinianowicz
Piotr N. Kotowicz

PUGINAŁ NOŻOWY Z MIEJSCOWOŚCI BURDZE KOŁO STALOWEJ WOLI

Abstract:

M. Glinianowicz, P. N. Kotowicz 2009, The dagger from Burdze near Stalowa Wola, AMM 5: 221-227

In 2007, The Regional Museum in Stalowa Wola was given a late medieval dagger, coincidentally found in the neighbourhood of the village Burdze, near Stalowa Wola (Poland). The specimen is one of not numerous examples of late medieval infantry weapon from the territory of Lesser Poland. The chronology of the dagger from Burdze can be dated very generally in the 14th-15th cent., and its combat use could be indicated by the presence on the hilt a side guard, that protected the hand from the cuts of the adversary.

Key words: dagger, combat knife, falchion, infantry weapon, the Late Middle Ages

Znaleziska innej niż miecze broni białej z terenu późnośredniowiecznej Małopolski są jak dotąd dość rzadkie. Wśród nich znajdują się jednak zarówno kordy i tasaki, jak i puginały (Glinianowicz 2005, 156-157, tabl. X-XI). Na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim kordy i tasaki. Jednym z najokazalszych, zachowanym w całości zabytkiem tego typu – w tym wypadku kordem o obusiecznej, mieczowej głowni – jest, odkryty luźno, okaz tzw. morawskiego typu z Poręby Wielkiej, pow. limanowski (Głosek 1992; Glinianowicz 2005, tabl. X:2; Marek 2008, 45-46). Pozostałe zabytki uznane za kordy lub ich elementy zachowane są już tylko fragmentarycznie. Analogiczny do zabytku z Poręby Wielkiej jelec korda typu morawskiego odkryto na terenie późnośredniowiecznego folwarku rycerskiego w Suchyni, pow. kraśnicki, datowanego na 2. połowę XIV i 1. połowę XV w. (Florek 2006, 215, tabl. I:8; Marek 2008, 57-58, ryc. 62:f). Interesujące jest również znalezisko głowni z fragmentem rękojeści jednosiecznego korda tkwiącego w pochwie żelaznej odkrytego w trakcie badań zamku w Czchowie, pow. brzeski. Jego datowanie określane jest szeroko na XIV-XV w. (Szpunar, Glinianowicz 2006, 156, tabl. I:i). Na stanowisku tym odkryto również sztabkową rękojeść z fragmentem jednosiecznej głowni, interpretowaną jako fragment kolejnego zabytku tego typu lub noża bojowego (tamże, 156,

tabl. I:f). Boczna tarczka od broni białej (puginału nożowatego lub korda) odkryta została przez poszukiwaczy na przeprawie rzecznej w Nowym Korczynie, pow. buski (Kajzer, Rychter 1997, tabl. 6:44/95; Marek 2008, 50, ryc. 47:d). Inny zabytek interpretowany jako kord lub tasak odkryto w Krakowie, pow. *loco* (Głosek 1990, 122, ryc. 16; Glinianowicz 2005, 156, tabl. X:3).

Krótką broń białą reprezentowana jest przez większą liczbę zabytków. Znalezisko fragmentu puginału o obusiecznej głowni znane jest z Nowego Korczyna (Kajzer, Rychter 1997, 149, tabl. 5:30/95; Glinianowicz 2005, 157). Noże bojowe wspomniane w starszej literaturze odkryto w Krakowie-Rakowicach oraz na zamkach: Lipowiec w Babicach, pow. chrzanowski, oraz Szczekocinach, pow. zawierciański. Jeden sztylet znaleziony został też w okolicach Lublina, pow. *loco* (Nadolski, Głosek, Kajzer 1978, 40, kat. 127; Lewandowski 1986, 108, 111-112, kat. 4-5, 8-9, 15, tabl. IV:1; Kołodziejcki 1994, 182; Glinianowicz 2005, 157, tabl. XI:1-2). Z nowszych badań przytoczyć można znaleziska dwóch noży bojowych oraz sztyletu z badań na Skale Biśnik w Strzegowej, pow. olkuski (Muzolf 1997, 120, ryc. 2:1-3; Nowakowski 2006, tabl. 151), oraz noża bojowego z Krzykawki, pow. olkuski (Szydłowska 1989, 148-152, ryc. 5:a; Nowakowski 2006, 74 – autor wspomina o czterech nożach

bojowych). Dwa kolejne, bliżej nieokreślone „noże-sztylety” odkryto też na zamku w Zabrzeżu, pow. nowosądecki (Kołodziejwski 1994, 199), natomiast pięć zabytków określanych jako noże bojowe przyniosły badania rezydencji rycerskiej w Kozłowie, pow. miechowski (Nowakowski 2006, 74). Niewykluczone, że z rękojeścią korda lub noża bojowego mamy do czynienia w przypadku fragmentarycznie zachowanego zabytku odkrytego na zamku w Bieczu, pow. gorlicki (Lenarczyk 1984, 167, tabl. V:9). Jak na tak rozległy region jest to jednak zasób źródeł niezbyt duży¹.

W tym kontekście ważne jest odkrycie kolejnego zabytku, który można wiązać z tą kategorią militariów, jakiego dokonano w miejscowości Burdze, pow. stalowowolski (ryc. 1). Niestety, niewiele można powiedzieć o okolicznościach jego odkrycia. Jest to znalezisko luźne, pozyskane przez poszukiwacza militariów w kompleksie leśnym, sąsiadującym ze wspomnianą miejscowością. W 2007 r. zabytek przekazany został do zbiorów Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli² (nr inw. MRS/MPh/531).

Zabytek został wykuty z jednego kęsa żelaza. Głownia jest jednosieczna, szeroka, poszerza się nieznacznie ku sztychowi³. Rękojeść jest asymetryczna, obustronnie odcięta względem głowni, sztabkowata, jednoręczna (ryc. 2). Na sztabie znajduje się podłużne, jednostronne wgłębienie⁴, a w nim trzy otwory na nity służące do mocowania okładzin rękojeści oraz jeden otwór, w którym pierwotnie tkwiła tarczka boczna⁵. Nie sposób dziś bezspornie stwierdzić, czy omawiany zabytek był zaopatrzony w kapturek, występujący przy większości egzemplarzy tego typu. Na zakończeniu rękojeści nie zaobserwowano żadnych śladów po ewentualnym trzpieniu, na którym mógłby być mocowany. Tuż przy nasadzie rękojeści, na głowni, znajduje się jeszcze jeden dodatkowy otwór na nit, stabilizujący pierwotnie okładzinę. Na grzbiecie głowni, u nasady, widoczne jest nieregularne, jednostronne „zdobienie” innym, „srebr-

nym” metalem, powstałe być może w wyniku stopienia się rękojeści lub okucia pochewki⁶. Z jednej strony zachowały się niewyraźne ślady zbrocza szerokości ok. 1,0 cm. Na głowni liczne, niewielkie ubytki korozyjne. Wymiary zabytku: dł. – 39,4 cm; dł. głowni – 27,4 cm; największa szer. głowni – 4,4 cm; największa szer. trzpienia – 3,1 cm; grub. grzbietu – 0,55 cm. Waga – 240 g.

Analizując kształt i dane metryczne omawianego zabytku, należy zastanowić się, czy mamy tutaj do czynienia z kordem, czy też raczej puginałem nożowym. Jeżeli za wyznacznik przyjmiemy, zaaprobowane w literaturze, ustalenia M. Lewandowskiego, sugerującego iż tasaki i kordy powinny posiadać długość całkowitą przekraczającą 40,0 cm⁷ (Lewandowski 1986, 104; por. też Marek 2006, 195), to zabytek nasz zaliczyć należy do puginałów nożowych. Zabytek ten charakteryzuje się jednak szeroką, „kordowatą” głownią, ale jak słusznie zauważył L. Marek, większość puginałów nożowych przypomina właśnie miniatury jednosiecznych kordów (Marek 2008, 27). Podobne przedmioty występują w ikonografii zarówno w kontekście militarnym, jak i obrazach życia codziennego. Taki długi nóż widnieje np. tak u boku kucharza na przedstawieniu kuchni niemieckiej, datowanym na 1575 r. (Michalak 2005, ryc. 4:1), jak i u boku zbrojnego ukazanego na miniaturze *Kodeksu Hornigowskiego Żywota św. Jadwigi* z 1451 r. (Marek 2008, 28, ryc. 17:b). Wedle A. Michalaka podobne egzemplarze mogły spełniać rolę uniwersalnego, podręcznego narzędzia, idealnie nadającego się do cięcia i ćwiartowania (Michalak 2005, 96). Ostatnio jednak L. Marek stwierdził, iż wyróżnikiem funkcji bojowej w przypadku podobnych znalezisk nie jest jedynie kształt, konstrukcja i wymiary zabytku, ale przede wszystkim obecność bocznej tarczki lub gałki na granicy między głownią a sztabą, ochraniającej kostki dłoni przed ciosami ześlizgującymi się po głowni⁸ (Marek 2008, 27-28; por. też Michna 1997, 262).

¹ Kolejne puginały pochodzące zapewne z interesującego nas terenu przechowywane są w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie i Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (Lewandowski 1986, kat. 35-36, tabl. I:5, II:5).

² Za udostępnienie zabytku do opracowania autorzy składają serdeczne podziękowania znalazcy oraz Pani mgr Monice Kuraś z Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli.

³ Nie można jednak ostatecznie wykluczyć ewentualności, iż pierwotnie krawędź ostrza puginału miała prosty przebieg, a obecny jej kształt wynika z korozji.

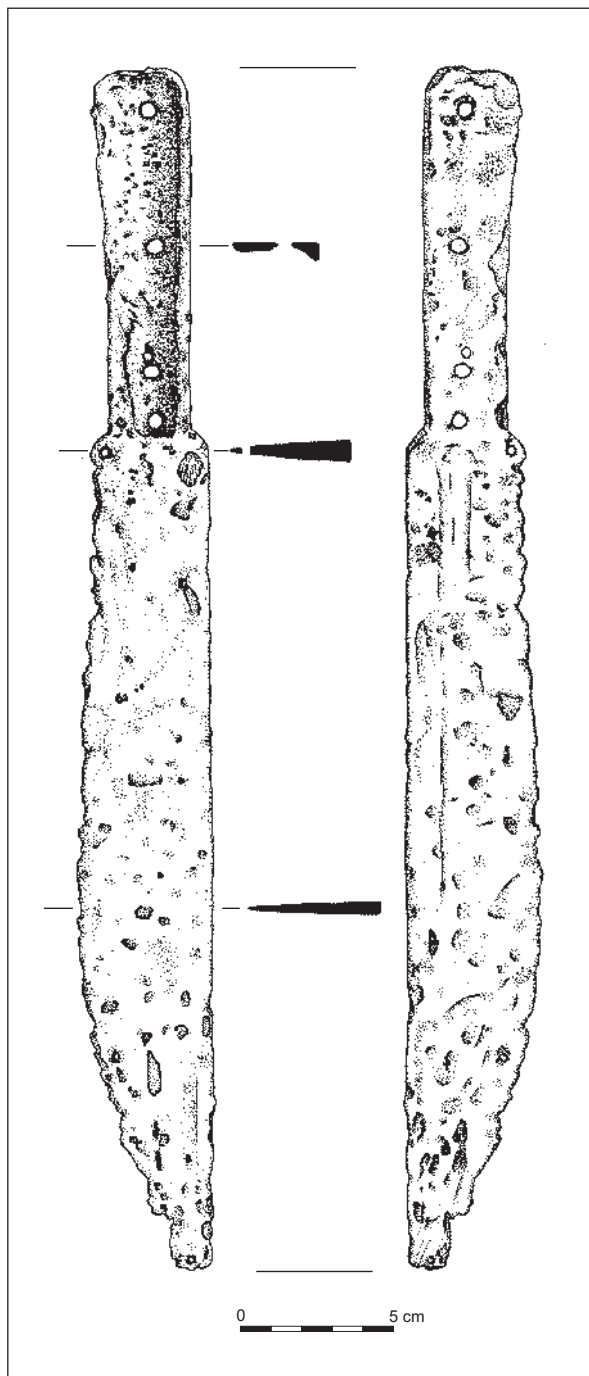
⁴ Występowanie jednostronnego zagłębienia na rękojeści takich zabytków jak nasz, ale i kordów, tłumaczone jest możliwością łatwiejszego wykonania otworów przy jednoczesnym zachowaniu sztywności całej konstrukcji (Marek 2006, 193).

⁵ Według słów znalazcy w momencie odkrycia tarczka ta jeszcze tkwiła w otworze – później, niestety, uległa zagubieniu.

⁶ Obecność innego metalu w tym miejscu zaobserwowano również przy puginałach nożowych z Żar, pow. loco, gdzie widoczne były nieznaczne ślady wtopienia w żelazną głownię brązu lub miedzi (Michalak 2004, 332).

⁷ Warto jednak zauważyć, iż w literaturze zachodnioeuropejskiej zabytki takie, określane mianem *hauswehr* (*tesak*), to okazy o wymiarach od 19 do 74 cm, a więc zarówno puginały, jak i kordy (Michalak 2004, 332).

⁸ Ostatnio A. Marciniak-Kajzer określiła tarczkę jako *niewielki jelec* (Marciniak-Kajzer 2007, 155; tak też Górecki, Łastowiecki, Wrześniński 1996, 227), co nie wydaje się słuszne. Autorka popiera natomiast funkcjonującą już w literaturze tezę

Ryc. 1. Burdze, pow. stalowowolski. Późnośredniowieczny puginał nożowy. Rys. P. N. Kotowicz, przerys A. Sabat.

Fig. 1. Burdze, Stalowa Wola distr. Late medieval dagger. Drawing by P. N. Kotowicz, graph. A. Sabat.

Ryc. 2. Burdze, pow. stalowowolski. Późnośredniowieczny puginał nożowy. Fot. D. Szuwalski.

Fig. 2. Burdze, Stalowa Wola distr. Late medieval dagger. Photo by D. Szuwalski.

(por. np. Michalak 2004, 334), mówiącą o tym, iż umieszczenie w tym miejscu tarczki stanowiło doskonałe oparcie dla kciuka, dzięki czemu można było w sposób naturalny wykonać pchnięcie. Autorka uznaje jednak, iż w takim przypadku użytkownik puginału z tarczką mógłby być leworęczny (Marciniak-Kajzer 2007, 155, 157). Pomijając kwestię leworęczności, hipoteza o możliwości wykonania pewnego i mocnego pchnięcia dzięki tak zamocowanej tarczce, zwłaszcza puginałami o niezbyt szerokim ostrzu, wydaje się równie prawdopodobna, jak ta przedstawiona wyżej przez L. Marka, ale też jej nie wyklucza. Odrzucić natomiast należy opinie sugerujące, iż tarczka ta mogła pełnić funkcje późniejszego *palucha*, czyli elementu klinującego kciuk w celu lepszego operowania bronią, albo też zapobiegać przebicciu przez ostrze pochwy (por. Michalak 2004, 332; 2005, 96).

Ryc. 3. Burdze, pow. stalowowolski. Późnośredniowieczny pugińał nożowy – zbliżenie rękojeści. Fot. D. Szuwalski.

Fig. 3. Burdze, Stalowa Wola distr. Late medieval dagger – handle. Photo by D. Szuwalski.

Pugińał nożowy z Burdz włączyć należy do typu B1b wg M. Lewandowskiego⁹. Autor klasyfikacji zaliczył tutaj zabytki charakteryzujące się sztabkowatą rękojeścią oraz głownią węższą u nasady i rozszerzającą się stopniowo do 2/3 jej długości. Szeroki sztych zwęża się obustronnie

ku końcowi. Autor znał zaledwie jeden zabytek tego typu z nieznanego miejsca, przechowywany w Muzeum Narodowym w Krakowie, który datował na XIII-XIV w. (Lewandowski 1986, 108, kat. 35, tabl. II:5). Jediną różnicą między naszym zabytkiem a pugińałem ze zbioru krakowskiego jest symetryczne ustawienie rękojeści, które zbliża omawiany tutaj okaz do zabytków typu B2 wg M. Lewandowskiego, datowanego ogólnie na późne średniowiecze (tamże, 108). Przegląd dostępnej bazy źródłowej wykazał duże zróżnicowanie omawianej grupy zabytków¹⁰. Są wśród nich zarówno okazy o wąskich, „nożowych” głowniach, jak i szerokich, zbliżonych do głowni kordów. Wśród tych drugich szukać należy analogii do naszego zabytku. Z terenu ziem polskich brak, poza okazem z Muzeum Narodowego w Krakowie, zabytków ściśle odpowiadających omawianemu egzemplarzowi. Znajdujemy je natomiast na południe od naszego kraju. Zbliżony kształtem zabytek odkryty został luźno w okolicy miasta Svätý Jur, okr. Pezinok, na Słowacji. Pugińał ten, uznany za nóż łowiecki, oraz dwa kolejne egzemplarze, które można zinterpretować – ze względu na rozmiary – jako kordy, wydutowane zostały na 2. połowę XIV w. (Pírek 2007, 252-253, obr. 2:2). Chronologia ta, ze względu na charakter znaleziska, nie musi być jednak wiążąca. Zbliżony kształt głowni ma również okaz z czeskiej Pragi, odkryty w obiekcie mieszkalnym nr 833, który sygnowany jest na głowni znakiem rozetki. Zabytek datowany jest ogólnie na XIV-XV w. (Huml, Pleiner 1991, 196, Abb. 5:11), a badania metalograficzne wykazały, iż przy wykonaniu głowni zastosowano technikę nałożenia silnie nawęglonej nakładki na miękkie rdzeń od strony ostrza oraz nawęglenie grzbietu pugińału (Pleiner 1991, 249-253, próba 651). Kolejny zabytek tego typu pochodzi z badań opuszczonej osady w miejscowości Sezimovo Ústí, Jihočeský kraj, Republika Czeska i datowany jest na koniec XIV i początek XV w. (Krajíc 2003, tabl. 139).

Jak powiedziano wyżej, w literaturze słusznie przyjmuje się, iż większość pugińałów nożowych jest tylko mniejszymi wersjami kordów, dlatego też okazy o analogicznych głowniach występują również wśród tej kategorii broni białej. Jako przykład służyć tu może datowany na koniec XV

⁹ Analogiczny do typu B1b wg M. Lewandowskiego jest typ 4 wg A. Michalaka (2004, 334).

¹⁰ Oczywiście od czasów publikacji M. Lewandowskiego liczba odkrytych i opublikowanych pugińałów nożowych z obszaru Polski znacznie wzrosła. Wymienić tutaj można znaleziska z Orłowa, pow. kutnowski (Kajzer 1990, 281, ryc. 16:14; Nowakowski 2006, 74, tabl. 130), wyspy Ledniczki na jeziorze Lednickim w Rybitwach, pow. gnieźnieński (Górecki, Łastowiecki, Wrzesiński 1996, 227, rys. 12; Nowakowski 2006, 73-74), Bąkowej Góry, pow. piotrkowski (Głosek 1998, 45, tabl. XIII:7; Nowakowski 2006, 73, tabl. 101:1), Ołoboku, pow. ostrowski (Teske, Tomala 2005, 238-239, ryc. 8:5), Narzymia, pow. działowski (Marciniak-Kajzer 2007), Międzyrzecza, pow. loco (Łaskiewicz, Michalak 2007, 105-107, ryc. 4), a także liczne znaleziska ze Śląska (Marek 2008, 27-29, ryc. 17-20).

i początek XVI w. zabytek z miejscowości nieznaney, przechowywany w Lubuskim Muzeum Wojskowym w Drzonowie (Michalak 2005, 98, ryc. 2:4). Okaz ten różni się jednak od omawianego puginału kształtem rękojeści i jej asymetrycznym względem główki umiejscowieniem.

Jak widać, trudno sprecyzować chronologię puginału z Burdzów na podstawie samego jego kształtu. Wydaje się, że analizowany przez nas przedmiot można stosunkowo pewnie datować na późne średniowiecze, choć w literaturze podnosi się czasem, iż okazy o jednosiecznych, szerokich głowniach należy umieszczać w starszym horyzoncie tego przedziału czasowego. Głównym dowodem na późnośredniowieczną chronologię zabytku jest obecność tarczki, która nie występuje przy kordach datowanych na okres nowożytny (Marek, Michalak 2008, 459). Czy jednak wchodzi tutaj w rachubę jedynie wiek XV, jak sugeruje się w literaturze (Michalak 2004, 333)? Warto zwrócić uwagę na fakt, iż tarczki takie odkrywano również w kontekstach znacznie wcześniejszych. Można tutaj przytoczyć znalezisko ze Żmigrodu, pow. trzebnicki. Nabijaną cynowym drutem, muszlowatą tarczkę odkryto w najstarszym poziomie (VIII) nawarstwień drogi, datowanym na koniec XII i 1. połowę XIII w. (Śledzik 1976, 222, ryc. 16). Kolejny, odbiegający chronologią zabytek tego typu został znaleziony na osadzie z przełomu XIII i XIV w. w Otwocku Małym, pow. otwocki. Tarczka wystąpiła w obiekcie mieszkalnym nr 12, m.in. wraz z ostrogą o bodźcu gwiazdzystym, charakterystyczną dla XIV w. (Perlikowska-Puszkarska 2004, 268, tabl. IV:6). Jeżeli nawet tarczka ze Żmigrodu znalazła się we wspomnianej warstwie w sposób wtórny (np. mogła zostać w nią wciśnięta w trakcie późniejszego użytkowania drogi), a okaz z Otwocka Małego jest nieco późniejszy, aniżeli uważa autorka badań (może na to wskazywać obecność naczyń wypalonych w atmosferze redukcyjnej i wylewów z okapem), to i tak należy brać pod uwagę XIV w., jako czas, kiedy podobne elementy stanowiły już część puginałów, a może i kordów. Potwierdza to też znalezisko tarczki z siedziby rodu Zarembów w Jarocinie, pow. *loco*, spalonej na przełomie XIV i XV w. (Grygiel 1992, 10, 27, ryc. 14:1; Marek 2008, 50), a także puginał odkryty na cmentarzysku Barok w miejscowości Venzaušcyne na Litwie, który wydatowano na XIV w.¹¹ (Бохан 1997, 62, мал. 6:2). Na 2. połowę XIV i XV w. datuje się też znalezisko puginału nożowego z boczną gałką, przechowywanego w zbiorach Muzeum Regionalnego w Ja-

worze (Marek 2008, 28-29, ryc. 19:b-d). Faktem jest jednak, iż podobne zabytki w przewodzie występują właśnie w XV stuleciu (tamże, 28, 50-52, 57-59), ale mogą przeżywać się i później (por. XVI-XVII-wieczny puginał z kolekcji Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu, który ma otwór po tarczce bocznej – tamże, 29, ryc. 20:c).

Przytoczone analogie, zarówno odnoszące się do kształtu zabytku, jak i elementów dodatkowych, wskazują wyraźnie, że chronologia puginału z Burdz może być tylko ogólnie określona na XIV-XV w. Brak tutaj niestety cech, które pozwoliłyby na bliższe osadzenie w czasie naszego zabytku.

Puginał jako broń osobista pojawia się niekiedy w źródłach małopolskich. W 1335 r. Kazimierz Wielki, nadając miastu Kazimierz prawo magdeburskie, zabronił jego mieszkańcom używać w mieście *gladium, cultellum seu cuspidem* (Szymczak 2005, 388).

Kilka zdań poświęcić trzeba również produkcji noży i puginałów w późnośredniowiecznej Małopolsce. Ich wytwarzaniem zajmowali się, znani ze źródeł, nożownicy (*nozownik*; łac. *cultellifaber, cultellifex*; niem. *Meserer*). Profesja ta w miastach średniowiecznej Małopolski była jedną z bardziej popularnych specjalizacji rzemiosła metalowego. Już w 2. połowie XIV w. w stołecznym Krakowie działało blisko 30 nożowników, a w pobliskim Kazimierzu znanych jest 16 przedstawicieli tej profesji. Z wyliczeń J. Szymczaka wynika, iż w l. 1393-1506 obywatelstwo miejskie Krakowa przyjęło aż 85 nożowników. Tutaj też tworzyli oni wraz ze szlifierzami osobny cech. Ze statutu z 1469 r. wynika, iż krakowscy producenci noży nie ograniczali się jedynie do wytwarzania noży do codziennego użytku, ale wykonywali również broń – wykonywali i ostrzyli ich głownie, oprawiali rękojeści oraz przygotowywali pochwy. Wykorzystywali też gotowe głownie oraz nabywali drewno bukszpanowe do wykładania okładzin rękojeści. Wśród wyrobów małopolskich nożowników znajdowały się nie tylko noże stołowe. Jak podaje statut łączny kowalski na Kleparzu z 1450 r., nożownik musiał się też wykazać umiejętnością wykonania dwóch *tylców* – jednosiecznych noży bojowych (Szymczak 1990, 261-262; 2003, 154; 2005, 391), może w typie omówionego tutaj puginału z Burdz?

mgr Marcin Glinianowicz
Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

mgr Piotr N. Kotowicz
Muzeum Historyczne w Sanoku

¹¹ Interesujące, iż puginał ten spoczywał przy prawym boku zmarłego, tuż obok resztek nabijanego brązowymi okuciami pasa.

Bibliografia

- Chodyński A. R.
2003 *Broń i barwa w czasach krzyżackich od XIII do połowy XVI wieku. Przewodnik po wystawie*, Malbork.
- Glinianowicz M.
2005 *Stan badań nad uzbrojeniem późnośredniowiecznym w Małopolsce*, AMM 1, s. 143-164.
- Głosek M.
1990 *Broń biała długa*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350-1450*, red. A. Nadolski, Łódź, s. 111-124.
1992 *Interesujący zabytek broni białej z Poręby Wielkiej*, Rocznik Sądecki 20, s. 35-40.
1998 *Dwór murowany w Bąkowej Górze*, Acta Archaeologica Lodziensia 42, Łódź.
- Górecki J., Łastowiecki M., Wrzesiński J.
1996 *Gródek na Ledniczce*, Studia Lednickie 4, s. 197-246.
- Grygiel R.
1992 *Zarembowie z Jarocina w świetle źródeł archeologicznych i historycznych*, Łódź.
- Huml V., Pleiner R.
1991 *Die Schmiede im mittelalterlichen Prag. Die Eisengegenstände aus der Notgrabung am Wenzelsplatz*, Archaeologica Pragensia 11, s. 187-237.
- Kajzer L.
1990 *Średniowieczny drewniany dwór obronny w Orłowie nad Bzurą*, Slavia Antiqua 32, s. 241-290.
- Kajzer L., Rychter M.
1997 *Zespół średniowiecznych militariów z Nowego Korczyna*, Kwart. HKM 45/2, s. 145-160.
- Kołodziejowski S.
1994 *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego*, Kraków.
- Krajc R.
2003 *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3/II*, Praha-Sezimovo Ústí-Tábor.
- Lenarczyk L.
1984 *Materiały archeologiczne z Góry Zamkowej w Bieczu*, MSROA za lata 1976-1979, s. 143-170.
- Lewandowski M.
1986 *Puginały średniowieczne z ziem polskich*, [w:] *Mediaevalia Archaeologica*, Acta Archaeologica Lodziensia 31, red. A. Nadolski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 101-119.
- Łaszkiewicz T., Michalak A.
2007 *Broń i oporządzenie jezdzieckie z badań i nadzorów archeologicznych na terenie Międzyrzecza*, AMM 3, s. 99-176.
- Marciniak-Kajzer A.
2007 *Do walki, czy do uciech stołu – kilka słów o jednym średniowiecznym nożu*, AHP 17, s. 153-160.
- Marek L.
2006 *Średniowieczne i nowożytne kordy ze Śląska*, AMM 2, s. 189-206.
2008 *Broń biała na Śląsku XIV-XVI wiek*, Wratislavia Antiqua 10, Wrocław.
- Marek L., Michalak A.
2008 *Głowica kordu z wieży rycerskiej w Witkowie*, [w:] *Ad Oderam fluvium. Księga pamiątkowa Edwarda Dąbrowskiego*, red. B. Gruszka, Zielona Góra, s. 449-467.
- Michalak A.
2004 *Kord czy nóż bojowy? Uwagi o recepcji pewnej kategorii uzbrojenia plebejskiego na ziemiach polskich, na marginesie znaleziska z Żar*, [w:] *Odra – przeszkoda czy pomost w ekspansji kulturowej?*, Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 2, Zielona Góra, s. 332-346.
2005 *O chronologii korda z Lutola Mokrego, pow. Międzyrzecz uwag kilka*, [w:] *Ziemia Międzyrzecka. Śladami historii*, red. B. Mykietów, M. Tureczek, Międzyrzecz-Zielona Góra, s. 95-106.
- Michna P.
1997 *Tesač z Janoslavice na Šumpersku. Příspěvek k poznání jednoho druhu archeologických nálezů*, [w:] *Zpravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*, s. 259-268.
- Muzolf B.
1997 *Badania wielokulturowego stanowiska na Górze Birów w Podzamczu, województwo katowickie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1994 roku*, Katowice, s. 119-131.
- Nowakowski P. A.
2006 *Arsenały domowe rycerstwa polskiego w średniowieczu*, Toruń.
- Perlikowska-Puszkarska U.
2004 *Osada z przełomu XIII i XIV w. z Otwocka Małego w woj. mazowieckim*, [w:] *Hereditatem cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesor Marii Miśkiewicz*, red. Z. Kobyliński, Warszawa, s. 259-272.
- Pírek M.
2007 *Predbežne vyhodnotenie nálezov militárij zo Svätého Jura – poloha Ostrý Vrch*, Zborník Slovenského Národného Múzea 101, Archeológia 17, s. 251-258.

- Pleiner R.
1991 *Die Technik der Schmiede im mittelalterlichen Prag*, *Archaeologica Pragensia* 11, s. 239-287.
- Szpunar A., Glinianowicz M.
2006 *Uzbrojenie późnośredniowieczne z zamku w Czchowie w Małopolsce*, *AMM* 2, s. 137-188.
- Szydłowska E.
1989 *Średniowieczny gródek w Krzykawce, woj. Katowickie*, *Śląskie Prace Prahistoryczne* 1, s. 138-163.
- Szymczak J.
1990 *Organizacja produkcji i ceny uzbrojenia*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350-1450*, red. A. Nadolski, Łódź, s. 208-382.
2003 *Producenci i organizacja produkcji uzbrojenia*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450-1500*, red. A. Nowakowski, Toruń, s. 131-226.
2005 *Nóż i sztylet, czyli misericordia na polu walki w średniowieczu*, *AHP* 15/1, s. 383-397.
- Śledzik H.
1976 *Sprawozdanie z badań drogi wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej w Żmigrodzie woj. wrocławskie*, *WA* 41/2, s. 216-224.
- Teske G., Tomala J.
2005 *Badania archeologiczne Castrum w Ołoboku pod Kaliszem*, *FAP* 41, s. 233-251.
- Бохан Ю.
1997 *Клиночная зброя у Вялікім Княстве Літоўскім у другой палове XIV – канцы XVI ст.*, [w:] *Беларусь у сістэме еўрапейскіх культурных сувязяў*, *Гістарычна-Археалагічны Зборнік* 11, s. 51-70.

Marcin Glinianowicz

Piotr N. Kotowicz

THE DAGGER FROM BURDZE NEAR STALOWA WOLA

Summary

Among archaeological finds, swords are the most popular category of infantry weapon from the territory of Lesser Poland in the Late Middle Ages. The finds of falchions and daggers are relatively rare. This is the reason why all new finds of this type of armament are very important, such as the combat knife described in the article found in the village Burdze, Stalowa Wola County. It is an isolated excavation, which was handed to The Regional Museum in Stalowa Wola (No. MRS/MPh/531) by the finder who researched this area with a metal detector.

The specimen was reforged from one piece of iron. The blade is one-edged, wide, broadens slightly towards the point. The hilt in the shape of a flat bar is asymmetric, one-handed. On the bar there is an elongated, one-sided hollow with three holes for the rivets enabling to fix the wraps on the handle, and one hole in which originally stuck the side guard. On the ridge of the blade, on the root, there is visible an irregular, one-sided 'ornament' with another, 'silver' metal, that was created possibly as a consequence of melting of the hilt or the ferrule of the scabbard. The dimensions of the specimen: length – 39,4 cm; the

length of the blade – 27,4 cm; the broadest width of the blade – 4,4 cm; the broadest width of the pivot – 3,1 cm; the thickness of the ridge – 0,55 cm. The weight – 240 g.

Most likely, the knives of such dimensions and shapes might be universal and served both as weapon and as kitchen tools. Maybe, as L. Marek claims (2008, 27-28), the indicator of the military function of such finds is the presence of the side guard next to the hilt, protecting the hand from being cut by the slipping blade of the adversary.

The dagger from Burdze should be classified as the B1b-type in M. Lewandowski's typology (1986). The author classified here the specimens having bar-shaped hilt and the blade narrower on the root and gradually broadening until 2/3 of its length. The wide point narrows on both sides towards the end. A similar specimen is stored in The National Museum in Cracow and is dated back to the 13th-14th cent.

The dating of this type of weapon basing only on its shape is quite difficult. It seems that the chronology of the combat knife from Burdze can be put very generally in the 14th-15th cent.

Translated by Agata Jakima